

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 159.923.2:316.3(=161.2)

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК КОНСОЛІДАЦІЙНИЙ ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Авер'янова Н.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті аналізується проблема консолідації українського суспільства в сучасних умовах. Процес консолідації тривалий і нелегкий, він становить головне соціально-політичне завдання розвитку соціуму. Консолідація українського суспільства залежить від низки чинників, серед яких вагоме місце належить і громадянській активності особистості. Показано, що для розбудови української державності необхідне почуття національної єдності суспільства та узгодження стратегічних перспектив розвитку нації.

Ключові слова: українське суспільство, консолідація суспільства, особистість, громадянська активність особистості.

Постановка проблеми. Упродовж усіх років незалежності України питання консолідації суспільства стояло на порядку денному. Особливо актуальність цього питання посилилася в наші дні, коли тривають воєнні дії на Сході України, держава втратила частину територій та відбувається соціально-економічна криза. Це потребує чіткого усвідомлення кожною окремою особистістю того, що саме від її громадянської активності багато в чому буде залежати подальший розвиток суспільства, його консолідація, а відтак – поступ української нації в цілому, адже життя будь-якої особистості не може бути повноцінним, якщо вона враховує лише власні інтереси і не зважає на суспільні та національні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження суспільної єдності та солідарності були закладені Е. Дюркгеймом, Ю. Хабермасом. Суттєві розробки до проблеми суспільного згуртування внесли такі вчені як Н. Джонсон, Дж. Кларк, Дж. Лоренс, Р. Мартін, Дж. Сакс, А. Сміт та ін. У вітчизняній науковій літературі питання щодо консолідаційних процесів українського суспільства висвітлювалися у працях політологів, філософів, істориків і соціологів: В. Баранівського, І. Варзара, Т. Воропаєвої, В. Євтуха, О. Картунова, А. Колодій, І. Кресіної, В. Крисаченка, Г. Луцишин, Є. Магди, О. Оржель, М. Поповича, Ю. Римаренка, М. Степико, В. Фесенка та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, присвячених проблемі консолідації українського суспільства, багато аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими, зокрема, аспект громадянської активності особистості в процесах консолідації українства, що і визначило мету даної статті.

Виклад основного матеріалу. «Консолідація – центральний чинник ефективності будь-якої соціальної дії, що потребує колективного розуму чи колективної насаги, не говорячи вже про ту чи іншу стратегічну мету, досягнення якої просто неможливе без задіяння цього феномену» [7, с. 100]. Консолідація українського суспільства

формується як ідея, що об'єднує всі політичні сили та соціальні суб'єкти довкола цінностей українців для забезпечення політичної стабільності, соціального розвитку і міжнародної злагоди в Україні. Українське суспільство, щоб консолідуватись має орієнтуватись на майбутнє, тобто воно повинно чітко уявляти кінцеву мету, якої прагне і мобілізувати свої зусилля для її досягнення [1]. Це підтверджують соціологічні дослідження Центру Разумкова, які демонструють, що основою для об'єднання громадян України стають «спільне бачення майбутнього напрямку розвитку держави (62%), спільні проблеми, які стоять перед громадянами України сьогодні (59%), спільна історія та спільні оцінки подій і діячів історичного минулого (43%)» [2, с. 11]. Практичними заходами, які сприяють консолідації суспільства, більшість громадян України вважають вирішення соціально-економічних проблем, підвищення загального рівня добробуту, подолання корупції, якісну зміну влади та справедливий розподіл суспільних благ [2, с. 17]. Тобто для конструктивної консолідації українського суспільства необхідні значні інтелектуальні, духовні та фінансові ресурси.

Оскільки у статті 11 Конституції України зазначається: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації...», то саме держава постає головним чинником згуртування українського суспільства і завдання консолідації суспільства, насамперед, покладено на державні інститути – політичну владу, політичну еліту та державних лідерів. Саме держава повинна гарантувати непорушність прав і свобод усіх громадян країни, незалежно від їхнього віку, статі, політичних і релігійних переконань, етнічного та соціального походження; вона має піклуватися про захист громадян і бути гарантом їхньої безпеки.

Консолідація суспільства залежить від багатьох чинників, серед яких – спільна територія проживання, культурні традиції, мова, історична пам'ять, економіка, релігія, система освіти та виховання. Потужними чинниками консолідації суспільства є формування політичної нації, розвиток громадянського суспільства та наявність

національної еліти, яка має бути взірцем суспільної єдності. Від здатності національної політичної, економічної, інтелектуальної та інших еліт виробляти стратегії розвитку держави, захищати її інтереси безпосередньо залежить консолідація суспільства. Демократичні засади формування української політичної нації забезпечують подальший розвиток всім етносам, які проживають на території України. Держава, побудована на засадах верховенства права, гарантує права і свободи кожного громадянина, що сприяє гуртуванню; водночас держава на основі законодавчо-правової бази регламентує й обов'язки громадян.

Держава зацікавлена в тому, щоб кожна її особистість максимально вписувалась в установлені нею правила і порядки. Кожна особистість у державі виконує певну соціальну роль і хоча реальна поведінка особистості несе на собі відбиток індивідуальності, проте здійснити свої плани вона не спроможна поза суспільством. Життєвий шлях особистості, її внутрішній світ і самосвідомість, міра та засоби реалізації бажаних програм не можуть існувати за межами конкретного суспільства, його способом існування, ситуації, збігу обставин, в сукупності яких людина здійснює той чи інший вибір. Особистість завжди стоїть перед проблемою вибору варіанту поведінки, визначення специфіки умов свого буття, можливості формування та реалізації власних соціальних якостей, здібностей і обдарувань, перспективи самореалізації як суб'єкта життя, вибору тієї чи іншої мети. І тут надзвичайно важливо, яким цінностям та орієнтаціям особистість надасть перевагу, які властивості та якості вона здобуде, бо саме від цього багато в чому будуть залежати духовне буття суспільства, ефективність його консолідації та розвиток.

Вміння орієнтуватися в життєвих реаліях, усвідомлювати сенс свого буття є соціальною потребою кожної особистості. Її життєвий вибір проявляється в тому, з якою мірою усвідомленості, цілеспрямованості й соціальної активності вона включається в соціум, реалізуючи особистісні й суспільні інтереси. Конституючим началом особистості є духовне буття, яке зв'язує її з нацією, суспільством, усім людським родом в його часово-просторовому та культурно-історичному розгортанні. Саме духовний принцип допомагає особистості адекватно відповісти на світоглядні й сенсожиттєві запитання, визначити, що є найголовнішим і найціннішим для неї. «Духовність, моральність – це той рівень розвитку особистості й суспільства, який є консолідуючою засадою, здатною об'єднати людей: це сила, що покликана стимулювати національне відродження України, забезпечити громадянський мир і злагоду в суспільстві» [6, с. 230]. Особистість з високою духовністю завжди прагне до самовдосконалення, до позитивних змін у суспільстві, до покращення життя в цілому у масштабах держави. Особистість у своєму розвитку просто зобов'язана підніматися на більш високий рівень духовного життя і в цьому її справжній сенс людського буття.

Однак у наші дні, коли в Україні існують складні міжетнічні стосунки серед населення, низький соціально-економічний рівень розвитку держави, несформоване громадянське суспільство, а також проявляються песимістичні на-

строї значної частини українців щодо майбутнього України, виникають зміни в усій системі ціннісних орієнтацій особистості з відповідними реакціями суб'єктів, причому ці реакції такі ж несхожі між собою, як несхожі особистості. В структурі індивідуальної свідомості особистості відбувається перебудова – перегляд життєвих ідеалів, переакцентація цілей, смаків та уявлень. Можливо, навіть здійснюється відмова від найфундаментальніших особистісних цінностей та переосмислення свого досвіду, що гальмує процеси консолідації суспільства. В таких умовах соціально-економічної кризи, зубожіння більшої частини населення України та зниження рівня його аналітичного мислення, позитивного ставлення до споживацького способу життя, дезорієнтація особистості посилюється. Внаслідок цього не дивно, що ціннісна картина сучасного українського суспільства та окремих його особистостей відрізняється посиленням егоцентричних, індивідуалістичних, прагматичних, утилітарних цінностей. Тому важко не погодитись з думкою М. Криворучко, який вказує, що сьогодні об'єктивною необхідністю стає потреба формування в особистості світогляду, який ґрунтується на таких ціннісних орієнтаціях як інтелектуальність (включає критичне мислення і глибокі знання), сімейність (сім'я – основа держави – актуально завжди), державність (суспільність), професійність (здобуття професії та трудова діяльність, що забезпечують і соціалізацію особистості, і безпеку її життєдіяльності) [3, с. 194]. Водночас сучасні ціннісні орієнтації особистості спрямовуються на самоактуалізацію її потенціалу, на пошуки реалізації власних можливостей поза тиском буття, або всупереч цьому тиску; на адекватне пристосування особистості до всіх навколишніх змін, тобто на витворення її динамічної структури, збереження внутрішнього особистісного смислового та буттєвого центру, самозбереження власного «Я».

Сьогодні консолідаційні процеси в українському суспільстві вимагають від кожної окремої особистості громадянської активності, яка передбачає зацікавленість суспільною і громадською роботою, ініціативність і відповідальність, а також усвідомлення особистістю власної ролі та значення в житті країни. Громадянська активність є показником цивілізованості суспільства, вона характеризує особистість як громадянина держави, що прагне до активної участі у всіх справах суспільства, чітко усвідомлюючи свої права і обов'язки. «Громадянська активність – це структурно-змістовна якість особистості, що формується та розвивається на основі власних ціннісних орієнтацій, враховуючи цінності суспільства та правові норми й вимоги держави, направляє діяльність, поведінку, спілкування людини, як представника соціального, на створення світу громадянських відносин та відображає характер інституціональної взаємодії з владою» [4, с. 138]. Громадянська активність кожної особистості не віддільна від її громадянської позиції, вона складає основу цінності та цілісності особистості. Громадянська активність як відомо, не прописана в нормативних документах, проте її показниками постають участь і діяльність особистості в громадських об'єднаннях та рухах.

Це не просто перебування особистістю в певній організації, а постійна кропітка робота на благо суспільства, що вимагає багато часу й зусиль. Результатом такої складної і відповідальної праці стає високий рівень розвитку громадянського суспільства, а отже, узгодженість між громадськістю і державою, забезпечення прав і свобод кожного громадянина та пріоритет громадянських прав у порівнянні з державними законами, порозуміння у процесі прийняття суспільно важливих рішень, створення сприятливих умов для самореалізації особистості.

Оскільки в нашій державі недостатньо ініціатив і ефективних програм, які б були спрямовані на співпрацю та солідарність різних соціальних груп і громад (наприклад, етнічних, релігійних, територіальних та ін.), то в українському суспільстві має формуватися, насамперед, авторитет самодостатньої особистості, яка вміє переборювати труднощі й перешкоди. Особистість, яка здатна до мобільної адаптації у різних соціальних ситуаціях, здатна зберегти й захистити свою ідентичність, самостійно шукати рішення екстраординарних проблем. Бо від можливості ефективною відповіді на «виклик часу» залежить не лише успіх становлення та самореалізації кожної конкретної особистості, а й української держави в цілому. Не слід ігнорувати й матеріальні чинники, адже досвід згуртування ЄС демонструє, що для об'єднання націй і спільнот «неабияке значення мають економічна кооперація, державно-приватне партнерство, міжрегіональне співробітництво, транспортне сполучення, розвинена інфраструктура, рівний доступ до державних послуг і суспільних благ, довіра, солідарність та суспільна інтеграція» [5, с. 37].

Таким чином, обов'язковою умовою формування особистості, яка здатна ефективно включатися в процеси консолідації українського суспільства, є її можливість набувати таких властивостей як громадянська активність, співпричетність, відповідальність, соціальна інтеграція та толерантність. При цьому свобода особистості та її самореалізація виступають як вільне розкриття

індивідуальності в процесі її багатогранної діяльності, як умова і можливість здійснення сутнісних сил особистості. Явище свободи передбачає, що особистість вільно реалізує свої потреби, бажання, інтереси та здібності, інтелектуальний та вольовий потенціали у відповідності з власним розумінням буття. Проте свобода особистості – це не всюдозволеність, вона повинна спрямовуватись на гуманістичні цілі, щоб не стала антиподом ідеям порядку і права. Тому особистість має усвідомлювати необхідність поєднання ідеї свободи з гуманістичним правовим обмеженням діяльності людини. Формування власних людських якостей – це для особистості не тільки значуща мета, але й відповідальний спосіб буття, адже від цього великою мірою залежать як самореалізація, самоствердження і соціальний статус особистості, так і впроваджувані реформи в Україні та консолідація суспільства. Важливо, щоб внутрішніми і зовнішніми регуляторами поведінки особистості стали норми правового і конституційного законів, які складають систему гуманістичних і демократичних принципів.

Висновки і пропозиції. Отже, українське суспільство перебуває в непростій ситуації пошуку шляхів консолідації для подальшого забезпечення поступу української нації. Креативна, самостійна, повноправна і активна особистість, яка відчуває свою співпричетність з українською нацією та реалізує свої потенційні можливості на благо України, сприяє згуртуванню соціуму. Консолідація українського суспільства заради соціально-економічного і духовного зростання держави, політичної стабільності та добробуту повинна базуватися на основі поваги і толерантності до кожної окремо взятої особистості. Зазначені завдання можна впроваджувати за допомогою конкретних державних спрямувань у сфері гуманітарної політики (культурної, освітньо-виховної, інформаційної та ін.). Важливо, щоб консолідація українського суспільства була не абстрактним поняттям, а мала чітко сформульовану програму з прописаними механізмами її виконання, що поступово і наполегливо втілюються в життя.

Список літератури:

1. Авер'янова Н. М. Основні чинники консолідації українського суспільства // Філософсько-гуманітарні читання: Збірка наукових праць. – Дніпропетровськ: ДЗ «ДМА», 2016. – Випуск 3. – 277 с. – С. 54–58.
2. Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії 16 грудня 2016 р. – К.: Центр Разумкова, 2016. – 100 с.
3. Криворучко М. Ю. Ціннісні орієнтири особистості як аспект безпеки життєдіяльності // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2016. – № 9 (36) вересень. – С. 192–196.
4. Курилюк Н. Активна громадянська позиція молоді: поняття, сучасний стан, фактори впливу сучасного інформаційного простору / Наталія Курилюк // Актуальні проблеми громадянської освіти та виховання: український та зарубіжний досвід. Матеріали Першої науково-практичної конференції (Острого, 19 червня 2013 р.). – Острого: ГО «Центр демократичного лідерства, НУ «Острозька академія», 2013. – 234 с. – С. 135–139.
5. Оржель О. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи й обмеження (з точки зору європейського досвіду) / Олена Оржель // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – № 2. – С. 28–38.
6. Пірен М., Ребкало В. Духовність особистості – основна цінність демократичного суспільства / Марія Пірен, Валерій Ребкало // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – № 2. – С. 229–236.
7. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. Монографія / М. Т. Степико. – К.: НІСД, 2011. – 336 с.

Аверьянова Н.Н.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ГРАЖДАНСКАЯ АКТИВНОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК КОНСОЛИДАЦИОННЫЙ ФАКТОР УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье анализируется проблема консолидации украинского общества в современных условиях. Процесс консолидации длительный и нелегкий, он составляет главную социально-практическую задачу развития социума. Консолидация украинского общества зависит от ряда факторов, среди которых важное место принадлежит и гражданской активности личности. Показано, что для развития украинской государственности необходимо чувство национального единства общества и согласования стратегических перспектив развития нации.

Ключевые слова: украинское общество, консолидация общества, личность, гражданская активность личности.

Averianova N.N.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CIVIL ACTIVITY OF A PERSON AS CONSOLIDATION'S FACTOR OF UKRAINIAN SOCIETY

Summary

The author analyzes the problem of consolidation of Ukrainian society under modern conditions. The process of consolidation is protracted and complicated, it constitutes the main socio-political task of society's development. The consolidation of Ukraine society depends on a number of factors, among them the civil activity of a person plays an important role. It is shown, that for the further development of the Ukrainian statehood the feeling of the national unity of society and the agreement about strategical perspectives of the nation's progress are necessary.

Keywords: Ukrainian society, consolidation of society, personality, civil activity of a person.